

Piotr Daszkiewicz

Instytut Historii Nauki Polskiej Akademii Nauk w Warszawie

PatriNat (OFB-Muséum national d’Histoire naturelle, CNRS) Paris

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-6631-100X>

List Oskara Zlika do Felixa Edouarda Guérin-Ménevillea w zbiorach Biblioteki Głównej Narodowego Muzeum Historii Naturalnej w Paryżu – interesujące świadectwo historii śląskiego jedwabnictwa

Félix-Edouard Guérin-Méneville (1799–1874), entomolog, specjalista jedwabnictwa, autor ok. 400 publikacji, uczestnik wyprawy dookoła świata na okręcie „La Coquille”, założyciel i redaktor kilku czasopism zoologicznych i wielotomowego słownika nauk przyrodniczych *Dictionnaire pittoresque d’Histoire naturelle* (1833–1839), wydawanego później jako *Nouveau dictionnaire classique d’Histoire naturelle*, korespondował z setkami przyrodników z całego świata. Był bardzo aktywnym członkiem kilku towarzystw naukowych m.in. Towarzystwa Cuviera (Société cuvierienne), Francuskiego Towarzystwa Entomologicznego (Société entomologique de France) oraz Cesarskiego Towarzystwa Aklimatyzacji (Société impériale d’acclimatation). Był także jednym z najważniejszych aktorów jedwabnictwa, bardzo dynamicznie rozwijającego się wówczas we Francji. Korespondencja Guérin-Ménevillea przechowywana jest w Bibliotece Głównej Narodowego Muzeum Historii Naturalnej w Paryżu. Wśród listów znajduje się także list datowany na 23 marca 1863 r., wysłany przez Oskara Zlika z Cieszyna.

O Oskarze Zliku wiemy stosunkowo niewiele. Był nauczycielem w Cieszynie i niewątpliwie zdolnym przyrodnikiem, a także zapalonym hodowcą jedwabników. Jako pedagog obywatel z uczniami bardzo liczne wycieczki i przyczynił się zarówno do poznania śląskiej przyrody, jak i wykształcenia wielu wybitnych przyrodników¹. Jego doświadczenia i hodowle jedwabników były znane w całej Europie.

¹ A. Hetschko, *Zur Erinnerung an Dr. Karl Brancsi*, „Wiener entomologische Zeitung” 1932, nr 49, s. 51–55.

Nawiązanie rzeczowego kontaktu miało miejsce w bardzo szczególnym dla historii jedwabnictwa momencie, gdy choroba dziesiątkowała hodowle jedwabników w Francji (i wielu innych krajach). Przemysł włókienniczy, skupiony głównie w regionie Lyonu, został zmuszony to bardzo kosztownego importu. W 1860 r. importowany jedwab stanowił już 64% zapotrzebowania francuskiego przemysłu. Naturalną reakcją stanowiło poszukiwanie gatunków jedwabników odpornych na chorobę. Był to także okres wychodzenia z izolacji politycznej Japonii i nawiązywania stosunków dyplomatycznych i handlowych m.in. z Francją. Handlowcy jedwabiu zainstalowali swoje przedsiębiorstwa w Jokohamie. Wielkie nadzieje pokładano w introdukcji w Europie japońskich jedwabników dębowych. Guérin-Méneville był jednym z najważniejszych postaci w historii ich introdukcji i aklimatyzacji. W 1861 r. udało mu się sprowadzić do Francji pierwsze okazy, które zostały przekazane Cesarskiemu Towarzystwu Aklimatyzacyjnemu. To także on jako pierwszy naukowiec opisał w 1861 r.² owy gatunek, nazywając go *Bombyx Yama Mai*³. Japońskie jedwabniki dębowe szybko okazały się odporniejsze na choroby niż poprzednio hodowane gatunki, a ich nić jedwabna była bardzo wysokiej jakości. Szybko stały się przedmiotem pożądania ze strony hodowców jedwabników z całej Europy, a do Guérin-Ménevilla napływały dziesiątki listów z prośbą o jajeczka i kokony.

Właśnie w tej sprawie Oskar Zlik zwracał się do F.-E. Guérin-Ménevilla. Oprócz podziękowania za rekomendację i przyjęcie go w poczet Cesarskiego Towarzystwa Aklimatyzacyjnego, prosił o przesłanie jajeczek tak poszukiwanego gatunku, jakim był w tamtym okresie *Bombyx Yama Mai*, na potrzeby jego śląskiej hodowli jedwabników.

Prośba została spełniona i do Cieszyna trafiły japońskie jedwabniki dębowe. W liście śląski przyrodnik obiecywał, że dołoży wszelkich starań, aby doświadczenia hodowlane się powiodły. Swoją obietnicę spełnił, a prowadzone przez niego badania przyczyniły się do lepszego poznania gatunku. Informował o tym Guérin-Méneville w swoich publikacjach, a obserwacje z Cieszyna był cytowane wielokrotnie. W „Revue et magasin de zoologie” opublikował nawet obszerny list Zlika dotyczący hodowli jedwabników oraz śląskich publikacji i nauczania na ten temat. Zlik wprowadził i hodował na Śląsku także jedwabniki rycynowe *Samia cynthia* (Drury, 1773)⁴. Dzięki raportowi sporządzonemu dla francuskiego Ministerstwa Rolnictwa, Handlu i Robót Publicznych wiemy, że Oskar Zlik nie tylko hodował w Cieszynie różne gatunki jedwabników, ale także wprowadził

² F.-E. Guérin-Méneville, *Description d'un nouvel vers à soie du chêne (Bombyx Yama-Mai) provenant du Japon*. „Revue et magasin de zoologie pure et appliquée” 1861, nr 13, s. 402–410 i 435–452.

³ Aktualna nazwa to *Antheraea yamamai* (Guérin-Méneville, 1861).

⁴ O. Zlik, *De la sériculture dans la Silésie autrichienne et dans l'Empire en général. Educations faites par M. Oskar Zlik d'abord à Teschen et actuellement à Bielitz*. „Revue et magazine de zoologie” 1870, nr 12, s. 152–160.

i uprawiał tam bożodrzew chiński⁵ *Ailanthus altissima* (Mill.) Swingle, 1916. Frédéric Jacquemart, hodowca jedwabników i członek Cesarskiego Towarzystwa Aklimatyzacyjnego, w artykule o japońskich jedwabnikach przytaczał obserwacje Zlika na temat okresu pojawiania się odpowiednich dla żywienia liści dębowych i okresu poszczególnych faz życia tych owadów⁶. Japońskie jedwabniki wielokrotnie przesyłano z Paryża na Śląsk. W „Biuletynie Cesarskiego Towarzystwa Aklimatyzacyjnego” informowano w 1867 r. i w 1870 r. o kolejnych prośbach i przesyłce do Bielic (kolejna hodowla Zlika) 220 jajek i 106 kokonów. W artykule poświęconym nauczaniu jedwabnictwa w Austro-Węgrzech, przytoczono m.in. osiągnięcia pokazane na Wystawie Powszechnej w Paryżu w 1867 r., przedstawione zostały zasługi Zlika w dziedzinie hodowli jedwabników na Śląsku, jak i nauczanie tego przedmiotu przez niego w śląskich szkołach⁷.

Przechowywany w zbiorach Biblioteki Głównej Narodowego Muzeum Historii Naturalnej w Paryżu list Oskara Zlika do Felixa-Edouarda Guérin-Méneville jest niewątpliwie cennym dokumentem historii śląskiego jedwabnictwa, jak i XIX-wiecznych aklimatyzacji gatunków egzotycznych – poniżej jego polskie tłumaczenie i francuski oryginał.

23 Marca 1863

Panie!

Dziękując Panu za przyjęcie mnie w poczet członków Cesarskiego Towarzystwa Zoologicznego Aklimatyzacji, pozwalam sobie jeszcze do Pana napisać z powodu Bombyx Yama-Maï. Już Pana prosiłem o przesłanie mi kilku jajeczek, jeśli jest to możliwe. Dzisiaj otrzymałem nr 2 „Revue de la sériculture comparée” („Przegląd Porównawczy Jedwabnictwa”) i przeczytałem w nim, że pierwsi abonenci tego czasopisma mogą w nagrodę dostać jajeczka Bombyx Yama-Maï. Kilka dni temu już zaprenumerowałem to czasopismo u Pana André Marchanda⁸ i przesłałem mu równowartość w walucie austriackiej dziesięciu franków francuskich. Dzisiaj pragnę wypełnić pozostałe warunki, aby otrzymać tę cenną nagrodę, wysyłając Panu 1 franka na zakup pięciu znaczków poczty francuskiej, których nie mogę Panu przesłać i uniesienie proszę o uprzejmość umożliwienia mi

⁵ F.-E. Guérin-Méneville, *Rapport à S. E. le Ministre de l'Agriculture du Commerce et des Travaux Publics sur le progrès de la culture de l'ailante et l'éducation du ver à soie (Bombyx cynthia qu'on élève en plair sur ce végétal*, Paris 1862.

⁶ F. Jacquemart, *Rapport sur trente éducation du ver de chêne du Japon (Bombyx-yama-maï) faites en 1863*, „Bulletin de la Société impériale zoologique d'acclimatation” 1864, nr 2, s. 81–120.

⁷ A. Delondre, *Enseignement de la sériculture dans l'Empire Austro-Hongrois*, „Bulletin de la Société impériale zoologique d'acclimatation” 1871, nr 8, s. 348–382.

⁸ André Marchand, członek Cesarskiego Towarzystwa Aklimatyzacyjnego, hodowca jedwabników i założyciel przedsiębiorstwa jedwabniczego Ailante (francuska nazwa bożodrzewa gruczołowatego, jednej z roślin żywicielskich dla jedwabników), specjalizujące się hodowli i sprzedaży jedwabników oraz roślin stanowiących ich pokarm.

hodowli tych cennych jedwabników Bombyx Yama Maï. Dołożę wszelkich starań, aby to pierwsze doświadczenie powiodło się.

Ponieważ dzięki Pańskiej życzliwości jestem członkiem Cesarskiego Towarzystwa Zoologicznego Aklimatyzacji i jestem abonentem „Revue de de sériculture comparée”, mam nadzieję, że wyświadczy mi Pan tę wielką uprzejmość.

Proszę o przyjęcie wyrazów największego szacunku

Oskar Zlik
Profesor w Cieszynie
Śląsk Austria

Le 23 Mars 1863

Monsieur!

En vous remerciant pour mon admission au nombre des membres de la Société Impériale zoologique d'acclimatation, je me prends encore la liberté à vous écrire à cause de Bombyx Yama-Maï. Je vous ai prié déjà de m'envoyer quelques graines s'il vous est possible. Aujourd'hui j'ai reçu le Nr 2 de la «Revue de la sériculture comparée» et je lis dedans que les premiers abonnés de ce journal peuvent recevoir pour prime des graines de Bombyx Yama-Maï. Ainsi, j'ai déjà abonné avant quelques jours chez Monsieur André Marchand pour ce journal et je lui ai envoyé 10 ff valeur d'Autr. Aujourd'hui je veux remplir les autres conditions pour recevoir cette précieuse prime en vous envoyant 1 fr pour les cinq timbres-poste français que je ne peux pas vous envoyer et en vous prient très humblement d'avoir la grande bonté, de me laisser à participer à ces précieuses vers à soie de Bombyx Yama Maï. Je me donnerai la plus grande peine de réussir avec cette première expérimentation.

Puisque je suis membre de la Société Impériale zoologique d'acclimatation, grâce à votre bienveillance et j'ai abonné à la Revue de de sériculture comparée, j'espère, que vous aurez encore cette grande bonté pour moi!

Veillez agréer Monsieur le professeur l'assurance de ma considération très distinguée

Oskar Zlik
Professeur à Teschen
Silésie Autriche

Bibliografia

- Delondre A., *Enseignement de la sériculture dans l'Empire Austro-Hongrois*, „Bulletin de la Société impériale zoologique d'acclimatation” 1871, nr 8.
- Guérin-Méneville F.-E., *Description d'un nouvel vers à soie du chêne (Bombyx Yama-Mai) provenant u Japon*, „Revue et magasin de zoologie pure et appliquée” 1861, nr 13.
- Guérin-Méneville F.-E., *Rapport à S.E. le Ministre de l'Agriculture du Commerce et des Travaux Publics sur le progrès de la culture de l'ailante et l'éducation du ver à soie (Bombyx cynthia) qu'on élève en plair sur ce végétal*, Paris 1862.
- Hetschko A., *Zur Erinnerung an Dr. Karl Brancsi*, „Wiener entomologische Zeitung” 1932, nr 49.
- Jacquemart F., *Rapport sur trente éducation du ver de chêne du Japon (Bombyx- yama- mai) faites en 1863*, „Bulletin de la Société impériale zoologique d'acclimatation” 1864, nr 2.
- Personnat C., *Le ver à soie du chêne (Bombyx Yama mai): son histoire, sa description, ses moeurs, son éducation, ses produits*, Lyon 1868.
- Zlik O., *De la sériculture dans la Silésie autrichienne et dans l'Empire en général. Educations faites par M. Oskar Zlik d'abord à Teschen et actuellement à Bielitz*, „Revue et magazine de zoologie” 1870, nr 12.

Oskar Zlik's letter to Felix Edouard Guérin-Méneville in the collection of the Main Library of the National Museum of Natural History in Paris – an interesting testimony to the history of Silesian sericulture

Summary: This article presents a letter written by the Silesian teacher and naturalist Oskar Zlik to the French entomologist and silkworm specialist Félix-Edouard Guérin-Méneville. Zlik was honored with membership in the French Imperial Acclimatization Society. Japanese oak silkmoths were sent from Paris to Cieszyn, which enabled the introduction of this species to Silesia. The merits of Zlik's scientific research and teaching, and the historical context of sericulture development were described.

Keywords: Oskar Zlik, Félix-Edouard Guérin-Méneville, Silesian sericulture, history of acclimatization, applied entomology

Brief von Oskar Zlik an Felix Edouard Guérin-Méneville in der Sammlung der Zentralbibliothek des Nationalmuseums für Naturgeschichte in Paris – ein interessantes Zeugnis für die Geschichte der schlesischen Seidenherstellung

Zusammenfassung: Der Artikel präsentiert einen Brief des schlesischen Lehrers und Naturforschers Oskar Zlik an Félix-Edouard Guérin-Méneville, den französischen Entomologen und Seidenraupen-Spezialisten. Zlik wurde mit der Mitgliedschaft in der Französischen Kaiserlichen Akklimatisierungsgesell-

schaft geehrt. Dank der aus Paris nach Cieszyn gesandten japanischen Eichenseidenraupen gelang die Einführung dieser Art in Schlesien. Es wird an die Verdienste von Zilks Forschung und Lehre sowie an den historischen Kontext der Entwicklung der Seidenherstellung erinnert.

Schlüsselwörter: Oskar Zlik, Félix-Edouard Guérin-Méneville, Schlesische Seidenraupenzucht, Geschichte der Akklimatisierung, angewandte Entomologie

List Oskara Zlika do Felixa Edouarda Guérin-Ménevilla w zbiorach Biblioteki Głównej Narodowego Muzeum Historii Naturalnej w Paryżu – interesujące świadectwo historii śląskiego jedwabnictwa

Streszczenie: Artykuł przedstawia list śląskiego nauczyciela i przyrodnika Oskara Zilka do Félix-Edouarda Guérin-Ménevilla, francuskiego entomologa i specjalisty od jedwabników. Zilk został uhonorowany członkostwem we francuskim Cesarskim Towarzystwie Aklimatyzacyjnym. Dzięki przesłanym z Paryża do Cieszyna japońskim jedwabnikom dębowym dokonano introdukcji tego gatunku na Śląsku. Przypomniane zostały zasługi badań naukowych i nauczania Zlika oraz historyczny kontekst rozwoju jedwabnictwa.

Słowa kluczowe: Oskar Zlik, Félix-Edouard Guérin-Méneville, śląskie jedwabnictwo, historia aklimatyzacji, entomologia stosowana